

Ревенко Олена Вікторівна,

*к.е.н., доц., доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту,
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця,
м. Харків*

ORCID 0000-0003-0110-7291;

Ревенко Тетяна Вікторівна,

*к.держ.упр., провідний фахівець відділу координації наукової роботи та докторантури,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

ORCID 0000-0003-4624-0838

УДК 351:37.07(477)

doi: 10.34213/tp.19.03.06

ПРОЗОРІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ У ПРОЦЕДУРАХ ВНУТРІШНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проаналізовано особливості державного регулювання забезпечення якості вищої освіти в контексті прозорості та інформаційної відкритості. Обґрунтовано перелік заходів щодо вдосконалення політики прозорості закладів вищої освіти.

Ключові слова: прозорість інформації, якість вищої освіти, якість освітньої діяльності, контентний складник, зв'язки з громадськістю, політика прозорості.

Постановка проблеми. Система освіти, безперервно реформуючись, набуває якісно нових властивостей, самовідновляючися на основі закладених у неї принципів. Багаторічний досвід розбудови української державності засвідчує, що однією з організаційних гарантій формування партнерських відносин є забезпечення прозорості та відкритості для населення управлінських процесів, діяльності органів влади, закладів освіти тощо. У ст. 6 Закону України “Про освіту” однією з основних засад державної політики та базовим принципом освітньої діяльності визначено відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством. Саме необхідність дотримання цих настанов актуалізує питання прозорості та інформаційної відкритості закладів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню особливостей проведення комунікативної політики закладів освіти, принципів прозорості та відкритості інформації присвячено багато праць таких відомих вчених, як Н. Батечко, А. Белова, В. Бульба, С. Домбровська, Н. Колісниченко, В. Луговий, Т. Лукіна, Н. Сидоренко та ін. Проте з часом виникають нові проблеми, що вимагають удосконалених підходів до процесу створення процедур внутрішнього забезпечення якості вищої освіти. На сьогодні в науковій літературі не вистачає комплексного аналізу особливостей формування та вдосконалення механізму реалізації політики прозорості навчальних закладів в Україні з урахуванням специфіки стратегічних змін освітнього простору.

Вказані вище проблеми зумовляють **мету дослідження**, що полягає в аналізі особливостей державного регулювання забезпечення якості вищої освіти, обґрунтуванні переліку заходів з удосконалення політики прозорості закладів вищої освіти (далі – ЗВО).

Виклад основного матеріалу. Сьогодні кардинально змінився підхід до організації системи освіти, вона стала студентоорієнтованою, тобто освітній процес побудовано таким чином, щоб саме слухач (студент) був у центрі системи, мав змогу самостійно коригувати власний навчальний план

(наприклад, за рахунок вибіркових дисциплін). При цьому слід орієнтуватися на потреби ринку, вимоги працедавців та відповідні тенденції. У таких умовах якість завжди відбиватиме ступінь задоволення системою освіти потреб середовища, у якому вона функціонує. А отже, розглядаючи докладно процедури внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, цікавим з наукової точки зору вбачаємо вплив прозорості інформації на таку якість.

Чому саме прозорість? У сучасному суспільстві доступ до інформації є основою для упровадження дієвих механізмів забезпечення якості освіти. Володіння інформацією дозволяє майбутнім студентам/слухачам зробити зважений вибір щодо свого майбутнього фаху. Дослідження аналітичного центру CEDOS “Про рейтинг прозорості університетів – 2016” підтверджують, що саме сайт стає стратегічно важливим інструментом інформаційної політики, за допомогою якого заклади освіти мають змогу знаходити абітурієнтів, які відповідають його вимогам. Оцінювання охоплювало понад 40 параметрів, які групувались у шість індикаторів: адміністративна прозорість, фінансова прозорість, стратегічний план розвитку, інформація про можливості працевлаштування випускників, про можливості міжнародного обміну та інформування про зміст навчання. На жаль, останні роки показують зниження інтересу до цього питання, хоча це неправильно. Було б цікаво переглянути результати в динаміці не тільки суспільству, а й самим ЗВО, оскільки за результатами такого оцінювання ними були отримані висновки з виокремлення сильних і слабких сторін, а також рекомендації щодо усунення недоліків.

Відповідно до ст. 1 Закону України “Про освіту” [1] існує два поняття щодо якості у сфері освіти: якість освіти та якість освітньої діяльності. На рисунку відбито зміст цих понять та роль прозорості в забезпеченні їх.

Як видно зі встановленого взаємозв'язку, питання щодо дотримання принципів прозорості та відкритості інформації стосуються обох аспектів якості у сфері освіти. Зокрема, повнота, актуальність та систематизованість вимог, що містяться в нормативно-правових актах та договорах, важливі з огляду на необхідність забезпечення якості освіти, тоді як сформоване інформаційне забезпечення процесу організації та реалізації освітнього процесу в певному закладі освіти спрямовано на забезпечення якості його освітньої діяльності.

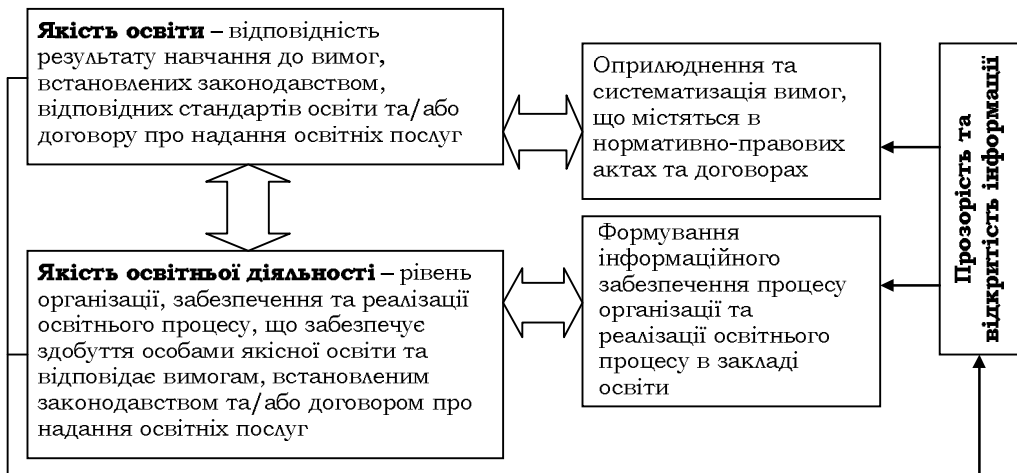

Рисунок. Взаємозв'язок якості у сфері освіти та прозорості й відкритості інформації

Чи можна розглядати окремо якість освіти та якість освітньої діяльності? Спираючися на основні визначення цього поняття в науковій літературі, доцільно виокремити такі підходи:

1) *якість освіти як педагогічна категорія* розглядається через аналіз явищ і властивостей суб'єктів освітнього процесу та відповідні процедури діагностики. Розглядаючи якість у такій площині, до публічної інформації на сайті можна включити результати навчання, дані щодо педагогічного потенціалу, методики оцінювання, загальні підходи до оцінювання знань, вмінь, навичок, переліки компетентностей, наукові досягнення (у конкурсах, заходах, семінарах, круглих столах, нагородження золотими знаками чи стипендіями тощо);

2) *якість освіти як категорія управління* визначає напрями впливу на показники функціонування освітньої системи та дозволяє обґрунтувати можливі шляхи її змін і подальшого розвитку освітнього процесу. Якщо рухатись у цьому напрямі, то до інформаційного забезпечення доцільно включити стратегії розвитку у сфері освіти, даного закладу, тенденції державної політики регулювання та контролю; загальні рейтинги закладів освіти тощо;

3) *якість освіти як соціальна категорія* визначає стан і результативність освітнього процесу в суспільстві, її відповідність до потреб і вимог суспільства щодо розвитку й формування громадянських, особистісних умінь і професійної компетентності. З приводу цього на сайті заклад освіти може наводити перелік можливих професій, які можуть опанувати випускники певних напрямів навчання; рейтинги цих професій за роками, вимоги працедавців; посилання на контактні дані відділів працевлаштування (якщо вони є в організаційній структурі закладу тощо).

Наведені підходи ще раз наочно ілюструють тісний, нерозривний зв'язок якості освіти та якості освітньої діяльності, зумовлений здійсненням освітнього процесу. Цим зумовлюється й необхідність комплексного підходу до реалізації концепції прозорості й відкритості інформації у процедурах внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, які поєднують у собі заходи щодо якості освіти й освітньої діяльності закладу освіти. Важливо розташовувати інформацію та формувати її зміст, щоб її було легко знайти, у логічному місці, читабельному вигляді, бажано з попереднім коментарем чи анотацією.

Система освіти, безперервно реформуючися, набуває якісно нових властивостей, самовідновлюючись на основі закладених у неї принципів. Механізм забезпечення якості освіти має базуватися на двосторонніх відносинах, довірі, взаємній відповідальності.

Слід зазначити, що кожен із принципів є самостійним і потребує окремого закріплення в законодавстві. Наприклад, принцип прозорості полягає в забезпеченні доступу громадян до повної, достовірної та об'єктивної інформації, а принцип відкритості ґрунтується на можливості громадян впливаючи на діяльність закладів освіти чи органів, які здійснюють їхній контроль, разом формувати та реалізувати публічну політику.

Слід зазначити, що прозорість є одним із засобів формування суспільної думки в боротьбі з корупцією. Прозорість та інформаційна відкритість регулюється також внутрішніми нормативними документами, довідниками, які в такий самий простий спосіб роз'яснюють, як отримати доступ до тієї чи іншої інформації.

У ст. 30 Закону України "Про освіту" закріплено перелік інформації та документів (1), до яких ЗВО зобов'язані забезпечувати на своїх веб-сайтах

відкритий доступ. Провівши аналіз змісту вказаного переліку, для наочності інформацію згрупуємо за напрямками:

– загальна інформація про ЗВО (статут, ліцензії на провадження освітньої діяльності; сертифікати про акредитацію освітніх програм та закладу; структура та органи управління; кадровий склад згідно з ліцензійними умовами);

– інформація про організацію освітнього процесу за напрямками підготовки (освітні програми; ліцензований обсяг та фактична чисельність осіб; матеріально-технічне забезпечення закладу; наявність гуртожитків, плата за проживання; умови доступності для навчання осіб з особливими потребами; розмір плати за навчання; перелік додаткових послуг, їхня вартість, порядок надання та оплати; мова (мови) освітнього процесу; правила прийому);

– напрями діяльності та її результати (напрями наукової діяльності; наявність вакантних посад, порядок і умови проведення конкурсу на заміщення їх; результати моніторингу якості освіти; річний звіт про діяльність).

– етичний кодекс та його забезпечення (правила поведінки здобувача освіти та працівників закладу; план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти тощо);

А також передбачено розширення цього переліку іншою інформацією, що оприлюднюється за рішенням закладу освіти або на вимогу законодавства.

Отже, усі заклади освіти мають формувати відкриті та загальнодоступні ресурси з інформацією про свою діяльність та оприлюднювати таку інформацію. Також, враховуючи індивідуальні потреби певних верств населення, доступ до такої інформації осіб з порушенням зору може забезпечуватися в різних формах та з урахуванням можливостей закладу освіти. У частині другій цієї статті міститься перелік усієї інформації та документів, відкритий доступ до яких зобов'язані забезпечувати заклади освіти на своїх веб-сайтах, а в разі відсутності їх – на веб-сайтах своїх засновників (4).

Уся ця робота є дуже важливою, своєчасною, актуальною, а головне за-требуваною. У душі молодого покоління оцінювати цікавість і надійність майбутнього свого ЗВО за розвиненістю контентного складника його сайту. Отже, має бути розроблено чітку, ефективну, послідовну політику прозорості закладу.

На сьогодні заклад освіти повинен вчасно надавати й оновлювати інформацію про свою діяльність – це також є складником системи забезпечення якості освіти. Офіційний сайт установи є найважливішим складником політики прозорості. Важливо, щоб офіційний сайт надавав справді суттєву інформацію, зокрема про програми, що пропонуються, їхній опис, про критерії відбору на ці програми, очікувані навчальні результати і кваліфікації, застосовувані процедури викладання, навчання й оцінювання, показники успішності, навчальні можливості, доступні студентам, зокрема і щодо академічної мобільності, інформацію про працевлаштування випускників тощо.

Сайт повинен бути інформативним і містити достовірні дані, а не лише яскраві фото щасливих студентів, красивих аудиторій зі свіжим ремонтом чи активного студентського життя. Інформація, що надається на офіційному сайті закладу освіти, має бути зрозумілою, а головне – корисною для користувачів.

Основою формування політики прозорості є місія та візія (стратегічний план розвитку) ЗВО, чітке формулювання яких є важливою частиною процесу налаштування внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

Вони повинні бути задокументовані та доступні для ознайомлення на сайті. Головне при цьому, щоб місія була реальною. Саме в ній визначається

загальну мету створення закладу, а також рівень підготовки фахівців, професійну чи академічну орієнтацію закладу тощо. Наприклад, заклад може визначити стратегічним орієнтиром якісну підготовку висококваліфікованих бакалаврів та магістрів певної галузі та зосередити свої зусилля саме на цьому, не витрачаючи їх на імітацію міжнародної наукової діяльності чи слабкі програми. Краще в майбутньому відкоригувати місію, заклавши поки що нерозвинуті напрями, тільки-но вони досягнуть певного рівня. У таких питаннях необхідно бути реалістами, а не копіювати чиїсь формулювання для складання стратегічних документів.

Якість поданої інформації має стати головним чинником при формуванні комунікативної політики та політики прозорості закладу освіти. Велика кількість, деталізація та наведення проміжної, первинної інформації, або просте нагромодження ресурсів у сучасних умовах уже неприпустимі. Вони знижують прозорість, додаючи “каламутності” та збільшуючи інформаційний “шум”, оскільки користувач може розгубитися, не побудувати зв’язок між документами і згодом зовсім втрати інтерес до сайту і самого закладу.

Як слушно наголошує Н. Батечко (2, с. 16), серед головних відмінностей української системи забезпечення якості вищої освіти від європейської можна назвати таке:

– основним споживачем освіти в Україні є державний механізм, а в Європі – слухач і працедавець;

– в Україні основна мета надання освіти – це навички та вміння пристосуватись до вимог влади і ринку праці, у той час як в Європі увагу зосереджено на нагромадженні суспільством навичок та вмінь висувати вимоги до якості освіти.

Саме цим і може пояснюватися доволі часта відірваність систем навчання від реальної практики, а також слабка участь громадськості у формуванні стратегії реформування сфери освіти.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Можна так сформулювати основні положення й умови забезпечення прозорості у процедурах внутрішнього забезпечення якості вищої освіти:

1. *Формування цілісної та послідовної системи забезпечення якості на макро- та мікрорівні.* ЗВО частково реалізують її у формі процедур моніторингу якості, які виконують на підставі однакових для всіх університетів критеріїв, при цьому не беручи до уваги їхньої різнотипності, або змінюють інформацію чи спосіб її подання з року в рік, що ускладнює її порівнянність.

2. *Дотримання принципу прозорості та відкритості інформації в наявних процедурах забезпечення якості як для самих учасників, так і для зовнішнього спостерігача (суспільство, державна служба, промисловість, міжнародні експерти тощо).* На жаль, і в тих закладах, які здійснили перехід до таких систем якості, відсутня прозорість і в тому, як спостереження (постійний моніторинг) якості приводить до ухвалення рішень та дій.

3. *Зміщення акценту при забезпеченні якості з контролю та тиску на спрямованість допомоги суб'єктам у галузі вищої освіти щодо розвитку.* Ідеться про неприпустимість галопування у створенні систем внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, процес має бути послідовним, логічним і креативним, без покарання тих, хто не відповідає встановленим керівними органами критеріям. Має бути відповідність до ст. 30 Закону [1], а далі перехідний період для подальших розробок.

4. *Узгодженість політики органів контролю якості освіти.* Надмірність таких органів та їхні неузгоджені дії, велика кількість процедур оцінювання якості освіти знецінюють відповідні процедури та знижують мотивацію ЗВО до повноцінної участі в них.

5. *Динамічність системи забезпечення якості освіти на рівні закладів.* Дуже часто дані про освітні процеси, заявлені установами у звітах, здебільшого є надлишковими, недоречними і такими, що швидко застарівають. Окрім цього, їхня статистична природа не може віддзеркалювати реальну якість вищої освіти, досягнення й заслуги.

6. *Дотримання політики прозорості за всіма напрямками діяльності закладу.* Ідеться про те, що поширеною проблемою є виконання рішень на папері. Майже всіх державних зобов'язань щодо вищої освіти й науки не виконують так, як про це повідомляється у звітах (фінансування, пільги, витрати тощо).

7. *Діяльність професорсько-викладацького складу закладу освіти пов'язано з надзвичайно високим ступенем бюрократії,* оскільки підхід такий, що офіційне звітування про результати стає більш важливим, аніж самі досягнення. Цілковита відсутність часу не дає змоги навіть думати про якість результатів, оскільки працівники освіти перебувають у безперервному процесі звітності, переробки під нові форми документів та правил тощо. У корені цієї проблеми теж лежить непослідовність освітньої політики та політики контролю якості освіти.

8. *Створення (за наявності – удосконалення) персональних навчальних систем,* які доцільно використовувати не тільки в дистанційній формі навчання, а й як спосіб організації самостійної роботи студентів на денній формі. Такий підхід дозволяє зорієнтувати слухача щодо питань та можливих джерел інформації під час написання есе, звітів, курсових та дипломних проєктів, повідомляти про оновлення законодавства з певних питань, проводити тестування та опитування, створювати інформаційне забезпечення студентам, які мають особливості в навчанні (наприклад, за програм академічної мобільності), а головне – це ще один спосіб оцінювання якості викладання певної навчальної дисципліни (“дисципліна очима студентів”).

9. *Посилення автономності діяльності ЗВО та зв'язків із громадськістю* як у стратегічній, так і в тактичній площині. На сьогодні всі учасники системи забезпечення якості залежать від державної влади, це пов'язано з тим, що буквально їх створює та фінансує держава, отже практично немає місця для діяльності закладів щодо їхніх власних планів та цілей. Розуміння такої реальності знижує довіру через часті зміни політики і влади, їхні необ'єктивні рішення та дії тощо. Слід наголосити на дієвості реальної участі громадських організацій та студентського самоврядування у процесі прийняття рішень. Не всі заклади цьому надають належної уваги, формальність у цих питаннях буде тільки гальмувати розвиток системи якості освіти.

10. *Розроблення власної методики оцінювання прозорості та відкритості інформації для внутрішнього користування.* Доцільним є забезпечення врахування впливу інтегральної оцінки на прийняття управлінських рішень.

Отже, у сучасних умовах інформаційна відкритість важлива у контексті формування нового типу відносин та стилю управління, що, у свою чергу, відбивається на іміджеві ЗВО загалом, отже на його активності у вступних кампаніях. Подальші дослідження передбачають обґрунтування показників якості політики прозорості ЗВО.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про освіту” від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. № 178/179.
2. Батечко Н. Якість вищої освіти в контексті синергії наукових підходів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. № 3/4 (52/53). С. 12–19.
3. Белова Л. О., Бульба В. Г., Поступна О. В. Стан і проблеми здійснення управління якістю освіти та освітньої діяльності в Україні: експертне оцінювання. *Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр.* Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ, 2018. № 2 (61). С. 1–10.
4. Щодо нагальних питань впровадження Закону України “Про освіту”. Лист МОН від 13 жовт. 2017 р. № 1/9-554. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/57658/.
5. Грибко О. Основні підходи до визначення поняття “якість освіти”. *Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць*. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2018. № 2. С. 135–140.

References

1. Pro osvitu: Zakon Ukrainy [On Education] vid 5 veres. 2017 r. No. 2145-VIII. (2017). *Holos Ukrainy*. No. 178/179 [in Ukraine].
2. Batechko, N. (2017). Yakist vyshchoi osvity v konteksti synerhii naukovykh pidkhodiv [Quality of higher education in the context of synergy of scientific approaches]. *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. Seriya: Pedagogichni nauky*, 3/4 (52/53), 12–19 [in Ukraine].
3. Bielova, L.O., Bulba, V.H., Postupna, O.V. (2018). Stan i problemy zdiisnennia upravlinnia yakistiu osvity ta osvitnoi diialnosti v Ukrainy: ekspertne otsiniuvannia. [Status and Problems of Implementing Quality Management of Education and Educational Activity in Ukraine: Expert Evaluation]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. pr.*, 2 (61), 1–10. Kharkiv: Vyd-vo KharPI NADU [in Ukraine].
4. Shchodo nahalnykh pytan vprovadzhenia Zakonu Ukrainy “Pro osvitu”. Lyst MON vid 13 zhovt. 2017 r. No. 1/9-554. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/57658/ [in Ukraine].
5. Hrybko, O. (2018). Osnovni pidkhody do vyznachennia poniattia “iakist osvity” [Basic approaches to defining the concept of “quality of education”] *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. prats.*, 2, 135–140. Kharkiv: Vyd-vo KharPI NADU “Mahistr [in Ukraine].

Revenko O. V., PhD in Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Custom Business and Taxation Department, KhNUE, Kharkiv

ORCID 0000-0003-0110-7291;

Revenko T. V., PhD in Public Administration, Leading Specialist of Research Coordination and Doctoral Studies Department, KRI NAPA, Kharkiv

ORCID 0000-0003-4624-0838

TRANSPARENCY OF INFORMATION IN INTERNAL QUALITY PROCEDURES IN HIGHER EDUCATION

The education system is constantly reforming, acquiring qualitatively new properties, self-renewing basing on its own principles. Many years of experience in formation the Ukrainian statehood testify that one of the organizational guarantees for forming partnerships is ensuring transparency and openness to the population of administrative processes, activities of government bodies, educational institutions, etc.

The main provisions and conditions for ensuring transparency in the internal quality assurance procedures of higher education are:

- forming a coherent and consistent system of quality assurance at the macro and micro levels;
- compliance with the principle of transparency and openness of information in the available quality assurance procedures;
- the dynamism of the educational quality assurance system at the level of institutions;
- adherence to the policy of transparency in all directions of activity of the institution;
- creation (if it exists already, so improvement) of personal educational systems,
- strengthening of autonomy of higher education institutions activity and public relations in both strategic and tactical plane;
- developing its own methodology for assessing transparency and openness of information for internal use, etc.

Thus, nowadays, information openness is important in the context of forming a new type of relationship and management style, which in turn is reflected in the image of higher education institutions in general, and therefore its activity in the introductory campaigns.

Key words: transparency of information, quality of higher education, quality of educational activity, content component, public relations, transparency policy.

Надійшла до редколегії 09.09.2019 р.